

ретичних знань (у формі наукових понять) та пов'язаних з ними загальних способів дій.

Організація навчання у формі навчальної діяльності є основою системи розвивального навчання молодших школярів. Оскільки в ній закладено універсальні механізми учіння, це дає можливість розгорнути на цій основі навчання студентів, учителів для забезпечення його розвивального ефекту. Якщо брати до уваги особливості навчання дорослих, то необхідно зауважити, що досягнути розвивальних цілей навчання педагогів, окрім сказаного вище можна шляхом прилучення до нормативного смислу як загального регулятора професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бадмаев Б. Ц. Методика преподавания психологии : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / Б. Ц. Бад-

маев. – М. : Гуманитар. узд. центр ВЛАДОС, 2004. – 303 с.

2. Балл Г. Нормативний професійний ідеал вченого-людиназнавця / Г. Балл // Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-український щорічник / За ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. XIII. – Ченстохова ; К., 2011. – С. 49–65.

3. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості / І. Д. Бех. – Т. 2. – Чернівці : Букрек, 2015. – 640 с.

4. Бех І. Д. Концептуальна модель Яцентрованості у вихованні та духовному розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2015. – № 4. – С. 5–15.

5. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В. В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1996. – 542 с.

6. Дусавицкий А. К. Урок в развивающем обучении: [книга для учителя] / А. К. Дусавицкий, Е. М. Кондрагук, И. Н. Толмачева, З. И. Шилкунова. – М. : Вита-Пресс, 2008. – 288 с.

7. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : [монографія] / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид. від ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

8. Репкин В. В. Развивающее обучение: теория и практика : [статьи] / В. Репкин, Н. Репкина. – Томск : Пеленг, 1997. – С. 100–118.

9. Швалб Ю. М. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті / Ю. М. Швалб // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. – К. : Педагогічна думка, 2009. – С. 105–113.

Стаття надійшла 26.11.2015 р.

УДК 159.9.019

Наталія ГЛИНЯНЮК

ОСОБИСТІТЬ У ГУМАНІСТИЧНО ОРІЄНТОВАНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті висвітлено результати дослідження розуміння природи особистості, її розвитку в межах гуманістичного напрямку психології. Виявлено, що гуманістична психологія запропонувала новий погляд на природу людини, а пріоритетна роль відводиться вивченню саме здорової особистості й умов, які сприяють її розвитку, оскільки потенціал для розвитку міститься в самій особистості.

Ключові слова: особистість, гуманістична психологія, основоположні засади гуманістичної психології, самоактуалізація, розвиток особистості.

N. Glynianuk. Personality in humanistic oriented psychological researches. In the article presents the results of research to understanding the nature of personality, its development within humanistic direction of psychology. Discovered that humanistic psychology has offered a new view of human nature and priority attention is paid to the study exactly healthy personality and conditions, that helps along its development, and the potential for

development contained in the personality.

Keywords: personality, humanistic psychology, the fundamental principles of humanistic psychology, self-actualization, personal development.

В статті освітлено результати дослідження розуміння природи особистості, її розвитку в межах гуманістичного напрямку психології. Виявлено, що гуманістична психологія запропонувала новий погляд на природу людини, а пріоритетне увагу надається вивченню саме здорової особистості й умов, які сприяють її розвитку, оскільки потенціал для розвитку міститься в самій особистості.

Ключевые слова: личность, гуманистическая психология, основополагающие принципы гуманистической психологии, самоактуализация, развитие личности.

Мета: висвітлення результатів дослідження поглядів учених, яких відносять до гуманістичного напрямку в психології, щодо природи людини як особистості, її розвитку.

Постановка проблеми та її актуальність. Для психологів беззаперечний той факт, що особистість є предметом

вивчення психології. Але вона цікава й іншим наукам, мистецтву, релігії, котрі використовують різні засоби задля пізнання природи людини як особистості. У свій час саме мистецтво вплинуло на появу гуманістичних ідей у науці, зокрема психології. Гуманістична психологія, розвинувшись до окремого напрямку або групи теорій, об'єднаних певними основоположними засадами, має сьогодні величезний вплив на різні сфери життя – релігії, політики, менеджменту, медицини, освіти тощо, де постає необхідність звернутися до того, якою є природа людини, розвиток її психіки. Так, в освіті, зважаючи на зміст найновішого нормативно-правового забезпечення (нові Державні стандарти базової та повної загальної освіти, нові навчальні програми тощо), відбувається перебудова школи на гуманістичних засадах, здійснюється перегляд того, що повинно бути цілями освіти, які засоби можуть сприяти досягненню цих цілей. Гуманістичне спрямування сучасної освіти задеклароване основними державними документами, зокрема, Законом України про освіту: "Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму..." [23].

У найбільш широкому аспекті відкриття гуманістичної психології вплинули на становлення гуманістичної парадигми людських взаємин на рівні окремих людей, організацій, держав і людства загалом. Попри всю революційність та конструктивність цієї парадигми її поширення відбувається вкрай повільно. Розмитість, недовірливість тощо - це далеко не всі звинувачення в бік гуманістичної психології. Тому її основоположні питання є актуальними для дослідження і поширення. Одне з них – розуміння особистості та її розвитку.

Гуманістична психологія запропонувала новий погляд на природу людини, розвиток її психіки та більшою мірою звернулася саме до терміна "особистість", виокремлюючи "суто людське" в людині. При цьому не нівелюється її біологічна основа.

Виклад основної частини матеріалу. Основоположниками гуманістичного напрямку в психологічній науці вважають А. Маслоу та К. Роджерса. Однак таке чітке розмежування гуманістичної психології є, швидше, результатом роботи послідовників цих учених. На це вказує ряд фактів. Зокрема, сам А. Маслоу називав себе "і фрейдистом, і біхевіористом, і гуманістом, і до того ж розробляю те, що може бути назване четвертою психологією – психологією трансценденції" [13, 12]. Його гуманістична психологія доповнювала, а не заперечувала попередні дослідження. Дж. Бюджеталь, – перший президент Американської асоціації за гуманістичну психологію, хоч і назвав її складовою "великого прориву", відзначив, що вона не розглядає себе як окремий напрям та не протиставляє себе біхевіоризму і психоаналізу, а "намагається доповнити здійснені ними спостереження, запровадити нові настанови й досягти нових проривів" [5, 84]. Розуміння штучності такого розділення напрямів може допомогти і митцю, і вченому, і практику в будь-якій галузі, де важливим є розуміння природи людини при побудові змістової лінії роботи, виборі методів впливу на користь людини (глядача, учня, студента, клієнта тощо), а не певної теорії.

Сьогодні про гуманістичну психологію переважно говорять як про окремий напрям сучасної психології, орієнтований, насамперед, на вивчення смислових структур людини. Важливими предметами дослідження вчених є самоактуалізація особистості, вищі цінності, любов, свобода, відповідальність, авто-

номія особистості, творчість, і загалом терміном "особистість" найчастіше і предметно оперують саме вони. Пріоритетна увага приділяється вивченню саме здорової особистості й умов, які сприяють її розвитку. Відкидається "перебільшена ролі нижчих потягів або зовнішніх впливів у поведінці і психічному розвитку людини. На протривагу цьому гуманістична психологія підкреслює значення власної творчої активності суб'єкта і досліджує умови, що сприяють її розгортанню" [13, 26].

Один із представників гуманістичної психології Г. Олпорт по-різному підходить до визначення поняття "особистість". Спершу це "те, що лежить за конкретними вчинками всередині самого індивіда", згодом – "це динамічна організація тих психофізичних систем всередині індивідуума, які детермінують характерні для нього поведінку і мислення" [16, 305]. Власне ці системи, на думку вченого, визначають унікальність його взаємодії із середовищем, передусім, соціальним. Однак у таких стосунках немає рівноваги між довкіллям і людиною. Остання повинна весь час встановлювати нові стосунки й розвивати наявні, тобто постійно розривати "гомеостаз". Отже, постійний розвиток особистості є основною формою її існування. І якщо розвиток можна розглядати як форму існування особистості, за словами С. Максименка, сама "особистість – це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності й саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ" [15].

Власне орієнтація на розвиток особистості є спільною позицією для вчених, яких відносять до гуманістичного напрямку (як і для більшості інновацій в освіті). Два наступні визначення особистості Г. Олпортом добре демонструють розуміння суті її розвитку: "особистість – це швидше перехідний процес, ніж закінчений продукт" [16, 175] та "особистість – не те, що є у людини, а, швидше, результат розвитку, що проєктується" [16, 210]. На думку К. Роджерса, основою змін у поведінці людини є її спроможність рости, розвиватися і навчатися, опираючись на власний досвід. У той час про розвиток А. Маслоу пише дуже обережно, кажучи, що визначити дане поняття не може, однак, зрозумілим стає те, "чим він не є: рівновагою, гомеостазом, зниженням напруги і т. д." [14, 32]. Відоме в гуманістичній психо-

логії прагнення до самоактуалізації і самореалізації представники цього напрямку відносять до мотивів розвитку та розглядають як споконвічно закладені в людині потреби.

А. Маслоу, виділяючи особистісне в особі, підкреслює той факт, що вона володіє вищою природою, яка настільки інстинктовідна, що і нижча природа, вища природа включає в себе потреби в осмисленій роботі, у творчості, у тому, щоб бути відважним і робити щось вартісне, і робити це добре [14, 177]. Суттєво вирізняє гуманістичну традицію ідея, що людину не потрібно вчити бути доброю, ввічливою, чуйною тощо – це істинна людська природа, яка деколи не має змоги проявитися або ж придушувалася соціальним впливом. Адже "джерела зростання і людяності знаходяться всередині людської особистості і не створюються, і не привносяться суспільством, яке може тільки допомогти або перервати розвиток людяності, так як садівник може допомогти або зашкодити росту кущів рози, але не може зробити так, щоб з них виріс дуб" [14, 170]. Докори сумління – якраз відповідь нашої людської доброї сутності на наші недобрі вчинки чи навіть спроби вчинити недобре. А. Маслоу та К. Роджерс поділяють думку, що людина завжди знає, як "правильно" навіть у ситуаціях, досвіду виходу з яких немає. І саме совість у дослідженнях психологів гуманістичного напрямку є рушійною силою розвитку особистості, "нормою для кожної людської істоти (за винятком деяких "психопатичних особистостей)" [16, 336].

Розуміння природи людини в гуманістичній психології добре відображають основоположні засади, сформульовані Джеймсом Бьюдженталем ще у 1963 році:

1. Людина як цілісна істота перевершує суму своїх складових (інакше кажучи, людина не може бути пояснена в результаті наукового вивчення її часткових функцій) [5]. Цілісною вона стає завдяки наявності "особистого прагнення", як вказує Г. Олпорт [16]. Про нього вчений говорить, коли йдеться про мотиви, що не пов'язані з імпульсами та потягами людини. Саме це особисте прагнення є головним напрямом її прагнень і визначає стиль життя, місію. Воно, на думку вченого, веде до об'єднання, інтеграції особистості. Певні її риси, їх взаємодія, бажання тощо людини стають зрозумілішими, такими, що мають сенс тільки в контексті особистого прагнення. У той час відсутність довготривалих цілей, що з ним пов'язані, вказує або на незрілість

особистості, або нездоров'я. У рамках гуманістичної психології окремі психічні явища (процеси, стани, властивості) приймаються як важливі дані для дослідження особистості, однак, вони не повністю збігаються з особистістю як цілим. Додавання частин (сума) також не відображає цілісності, оскільки ці частини не можуть існувати окремо – кожна відтворює усю особистість, що і є причиною того, що особистість не слід вивчати частинами, бо з вивчення окремих із них не можна дійти висновку про всю особистість.

2. Людське буття розгортається в контексті міжлюдських відносин (інакше кажучи, людина не може бути пояснена своїми частковими функціями, у яких не береться до уваги міжособистісний досвід) [5]. Г. Олпорт [16] вважав, що розвиток особистості завжди здійснюється у взаємозв'язку з іншими людьми. Саме соціальні відносини, як стверджував учений, констатують особистість, "відв'язуючи" її від біологічних потреб. Однак, як зазначає дослідник напрацьовань гуманістичної психології Г. Балл, "людину відрізняє серед інших живих істот не соціальність як така, а втілювані в різноманітних формах специфічно людські функції – соціальна пам'ять і соціально значуща творчість" [7, 89]. Д. Леонт'єв зазначає: "... людина здатна бути автономним носієм загальнолюдського досвіду та історично вироблених людством форм поведінки й діяльності" [10, 10–11]. Г. Балл пояснює особистість як "сформований на природній основі людського організму (і вже внаслідок цього – хоч і не тільки цього – індивідуально своєрідний) автономний... суб'єкт культури" [7, 89]. За В. Франклом, ученим, психотерапевтом, близьким до гуманістичних ідей, сенс життя людина може знайти в зовнішньому світі трьома шляхами, один із них – відчуваючи єдність з іншими людьми [22]. Саме ця позиція характеризує ряд сучасних інновацій в освіті. Насамперед, ідеться про інтерактивні технології, або методи навчання. Педагоги та психологи на рівні теорії і практики, розглядаючи інтерактивне навчання глибше, визнають їх дуже специфічні особливості – видозміна процесу навчання у співнавчання, де відбувається взаємодія не стільки з конкретною людиною, скільки з її досвідом. Також відома сьогодні андрагогічна модель навчання робить особливий акцент на соціальному характері навчання дорослих, але особливому, де досвід учасників є основою.

Підґрунтям компетентнісної парадигми освіти, яка знаходиться в основі нових Державних стандартів початкової та середньої освіти, навчальних програм, є ця гуманістична ідея про необхідність набуття людиною в процесі навчання не стільки знань у вигляді інформації, умінь чи навичок, скільки специфічної якості – компетентності, яка, як і інші наші якості, непотрібна нам самі по собі, а у взаємодії з іншими людьми, у суспільстві. Тому так чи інакше, але будь-яку компетентність варто розглядати через соціальний контекст. Відповідно її становлення, розвиток чи вдосконалення часто в педагогічній психологічній практиці пов'язують із формами та методами навчання, які максимально виходять на соціальний контекст. Сама назва книги Дж. Равена "Компетентність у сучасному суспільстві" [17], на яку опираються сьогодні більшість дослідників проблеми, свідчить про соціальну природу компетентності. Деталізуючи розуміння даного поняття учений перелічує характеристики, кожна з яких має складний та неоднозначний зв'язок з іншими людьми в тому гуманістичному розумінні соціальності, що перегукується зі специфічно людськими функціями в контексті соціальної взаємодії: здатність працювати самостійно, без постійного керівництва; здатність брати на себе відповідальність за власною ініціативою; здатність виявляти ініціативу, не питаючи інших, чи слід це робити; готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення; уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу; здатність ладити з іншими; здатність засвоювати будь-які знання за власною ініціативою; уміння приймати рішення на основі здорових суджень [17].

Також наближає до розуміння специфічності соціального характеру компетентності дослідження А. Маслоу [14, 21]. Науковець не пов'язує цю якість з пристосовуваністю до життя, умов тощо. У гуманістичному розумінні пристосовування не завжди є тим, що добре для людини. Як приклади наводить добре пристосованого раба та засудженого, дитини, яка змиралася з явищами експлуатації і тиску. Також у профілактиці вживання неповнолітніми психотропних речовин усе частіше педагоги, практичні психологи, соціальні педагоги користуються так званою міжособистісною моделлю (переважно за допомогою розв'язання ситуацій, що пов'язані із взаємодією з іншими людьми) на противагу традиційній і малодієвій соматичній мо-

делі (переважно за допомогою демонстрації негативного впливу психотропних речовин на здоров'я).

3. Людина усвідомлює себе (і не може бути зрозумілою психології, бо та не враховує її безперервну, багаторівневу самосвідомість) [5]. Співзвучний з цією засадою у своїх словах М. Бахтін: "...не можна перетворювати живу людину на безголосий об'єкт заочного завершеного пізнання. В людині завжди є щось, що лише сама вона може відкрити у вільному акті самосвідомості та слова, що не піддається зовнішньому заочному визначенню" [2]. Тому жодне теоретичне узагальнення не розкриває для кожного конкретного випадку всієї повноти особистості. Як стверджує Г. Олпорт, "особистість – це те, чим людина "реально є" незалежно від того, як інші люди сприймають її якості і якими методами ми їх досліджуємо" [16, 312]. Урахування суб'єктних якостей у сфері "людина-людина" є не просто важливим, а й ключовим. Тому вчені, митці, політики тощо сьогодні все частіше говорять про толерантність та діалогічність. Коли йдеться про діалогічність, маються на увазі не лише спілкування між людьми, але й, як вказує Г. Балл, пізнання суб'єкта пізнання може бути тільки діалогічним [1, 364]. Необхідність діалогічності й толерантності впливає, з одного боку, зі складності такого об'єкта пізнання як особистості; а з іншого – цей об'єкт ще й постійно розвивається, при цьому механізми для розвитку закладені в ній самій.

4. Людина має вибір (людина не є пасивним спостерігачем процесу свого існування: вона творить свій власний досвід) [5]. Л. Божович визначає особистість як "такий рівень розвитку людини, який дозволяє їй керувати і обставинами власного життя, і самою собою" [4]. Представники гуманістичної психології часто використовують термін "суб'єкт життя", виділяючи, таким чином, особливу роль активності особистості у творенні самої себе і свого життєвого шляху. Ідеться про процеси самоактуалізації, саморегуляції і саморозвитку як фундаментальні для особистості в гуманістичному контексті. А. Маслоу, уводячи поняття "самоактуалізація", каже, що воно вказує на те, що "є якась "самість", яка підлягає актуалізації", "визначається як актуалізація потенціалу, здібностей і талантів, як повноцінна реалізація місії, долі чи професії, як збільшення знань про людську природу і її прийняття, як безперервний рух до цілісності, інтеграції чи синергії все-

редині людини" [14, 32]. Відповідно розвиток (ідеться про повноцінний розвиток) бачиться розгортанням закладених у самість задатків. Особистість, згідно із працями вчених, які представляють цей напрям у психології (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Ш. Бюлер, Ролло Мей та ін.), володіє власною активністю, а її розвиток визначається не зовнішніми умовами, а внутрішньою можливістю самоактуалізації – прагненням стати всім, чим людина може стати, прагненням реалізувати свої потенційні можливості [9]. "Людська істота, – наголошує В. Татенко, – якісно відрізняється від інших створінь тим, що... може і хоче собі дозволити власне суб'єкту, авторську, вчинкову форму буття... У турботі і відповідальності за вдіяне людина підносить над природою, сутнісно протистоїть їй як суб'єкт..." [21]. Через те зміст та методи психотерапії, навчання і виховання тощо, які опираються на таке уявлення про особистість, будуть вирізнятися суб'єкт-суб'єктною позицією. В освіті, зважаючи на основоположний принцип гуманізму, саме термін "розвиток" став більш вживаним і безпосередньо пов'язаним із навчанням і вихованням. Сучасна мета освіти формулюється наступним чином: "всесторонній розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору..." [23]. К. Роджерс, один із основоположників гуманістичної психології, вказує на те, що "...людина успішно вчиться тільки в тому випадку, коли вона сприймає матеріал як безпосередньо пов'язаний з підтримкою або покращенням свого Я, і тому що учіння представляє структурування власного досвіду, яке управляється самою людиною, з метою саморозвитку і самореалізації особистості; також тому, що людина вирізняється прагненням до самоактуалізації, що являє собою "властиву організму тенденцію розвивати всі свої здібності, щоб зберегти і розвивати особистість" [18, 29].

3. Людина інтенціональна (звернена в майбутнє, у її житті є мета, цінності та сенс) [5]. Особистість у гуманістичній парадигмі розглядається як духовне утворення, і цей потенціал потребує та прагне самовираження, самоздійснення, самореалізації смислів, ціннісних орієнтацій, довгострокових цілей. Власне ціннісні орієнтації, смисли визначаються як інтенціональні схильності, спрямовані в май-

бутнє. "...Найбільш всеосяжні одиниці в особистості, за словами Г. Олпорта, – це широкі інтенціональні схильності, спрямовані в майбутнє. Такі характеристики унікальні для кожної людини і мають тенденцію залучати, спрямовувати, гальмувати більш елементарні одиниці згідно з найголовнішими намірами. Це відповідає дійсності, незважаючи на великий обсяг безладного, імпульсивного й конфліктної поведінки в кожного життя" [16, 216]. Учений визначає також і те, що більшість наших ціннісних орієнтирів не мають перспективи повного здійснення, однак, за всієї своєї недосяжності все ж мотивують поведінку людини і спрямовують її розвиток. Як приклад Г. Олпорт наводить наступне: "Чи очікує в дійсності будь-хто із працюючих в ООН, що за його життя буде досягнений повний мир між народами? Чи сподівається прихильник демократії побачити свій ідеал повністю здійсненим? Благочестивий віруючий, якою б міцною не була його потреба в Богові, знає, що в цьому світі його потреба не буде повністю задоволена..." [16]. Відповідно вчений визначає саме майбутнє, фактори, що йдуть від нього, – орієнтації, наміри, цінності – тим, що найбільше впливає на розвиток особистості, а не виключно минуле чи теперішнє. Цю ж думку поділяє і сучасний вітчизняний дослідник І. Бех: "Лише ціннісні орієнтації завдяки своїм сутнісним показникам здатні виконувати функцію вищого критерію для орієнтації індивіда в світі й опори для особистісного самовизначення. Причому цінності у детермінації розвитку особистості повинні домінувати над соціальними нормами (правилами і стандартами особистої та суспільної поведінки)" [3]. Це може стати важливим висновком для педагогів і батьків. А. Маслоу вказує на те, що "...найбільш глибоке сприйняття "фактів" можливе і повинно відбуватися через цінності. В цей момент реальність...наповнюється цінностями" [14, 79]. Чим є складові ціннісно-сислової сфери, коли йдеться про діяльність людини, визначає Н. Лосский: "Цінність є щось всепроникаюче, що визначає смисл і всього світу, і кожної особистості, і кожної події, і кожного вчинку" [11, 7]. Учений також вказує на наявність ціннісної складової у результатах діяльності людини: "будь-які найменші зміни, що вносяться в світ будь-яким діячем, мають ціннісну основу і запроваджуються не інакше, як на основі яких-небудь ціннісних моментів і ради них" [11, 7].

Відповідно до вказаних засад та опираючись на результати досліджень вчених, які представляють гуманістичний напрям, доходимо висновку про те, що вони можуть характеризувати наукові дослідження, педагогічну практику, роботу художника, творця письменника тощо як гуманістично орієнтовані.

Гуманістичне розуміння особистості пронизує сьогоденні різні сфери життя людей. Г. Балл [1] вважає, що можливо й необхідно вносити гуманістичні засади в соціальні стосунки, особливо зважаючи на розвиток цивілізації та пов'язані з цим небезпеки. Ідеться про гуманістично налаштовану соціальну поведінку, що має уникати крайнощів, безвідповідальної активності та пасивного споглядальництва. А також мається на увазі переконання у великих можливостях розгортання позитивних людських здатностей на рівні окремих індивідів, людських спільнот і людства в цілому, що виявляються у продуктивній суб'єктній активності та конструктивній діалогічній взаємодії суб'єктів. Гуманістичну парадигму людських взаємин Г. Балл визначає як менш поширену порівняно з авторитарною та ліберальною, однак вона набуває визнання в різних сферах життя людей [7]. Сьогодні науковий термін "гуманізація" (у перекладі з лат. – людський) вживається дуже широко та означає олюднення техніки, праці, побуту. Ідеться про особистісне – "суто людське", яке одночасно цілісне і багатогранне, спрямоване в майбутнє на реалізацію цінностей, не позбавлене прагнення задовольнити базові потреби, бажань розвитку і гармонійності тощо. Також на основі гуманістичної психології будуються деякі напрями психотерапії та гуманістичної педагогіки.

Варто зауважити, що принципи християнської духовності конструктивно взаємодіють з гуманістичним розумінням природи людини та її розвитку. Так, В. Зеньківський, говорячи про концепцію образу Божого в людині, пише: "Святі отці вбачають головний прояв у нас образу Божого в розумі й свободі людського духу, – обидві ці властивості підносять нас над тваринним світом і звільняють від його влад" [8, 154]. Архієпископ Віктор (Мамонтов), розмірковуючи над "таємницею упокорення", пише: "Упокоритися – це, передусім, означає відкинути те зайве, що заважає людині бути собою. Коли ми звільнимося від усього зайвого в собі, любов Бога поспішить наповнити наше серце, все заповнить собою" [12]. Представники хри-

стіянської психології також розглядають людину як вільну особистість із притаманними їй гідністю й відповідальністю. С. Чурсанов, досліджуючи богословське поняття особистості, говорить про такі її якості, як незводимість до природи, свобода, відкритість, творчий характер, цілісність і неділимість, неможливість пізнати за допомогою аналітичних об'єктивуючих методів [24].

Висновки. Гуманістично спрямована психологія має достатньо широкі функції і виходить за межі психології як науки і психологічної практики - всюди, де має значення розуміння людської сутності. Вона визначається терміном "особистість", що вирізняється в дослідженнях учених, яких відносять до гуманістичного напрямку. І ця відмінність не заперечує, а доповнює розуміння особистості та її розвитку, представлене в дослідженнях психоаналітичного та біхевіористичного напрямів.

Виявлено, що гуманістична психологія запропонувала новий погляд на природу людини, її розвиток. Пріоритетна увага вченими цього напрямку приділяється вивченню саме здорової особистості й умов, які сприяють її розвитку, хоча потенціал для розвитку, як вважається, міститься в самій особистості. Важливими предметами їх вивчення є самоактуалізація особистості, її автономія, вищі цінності, творчість, свобода, совість. Основоположні засади гуманістичної психології визначають людину як цілісну істоту, яка усвідомлює себе, творить свій власний досвід; її буття розгортається в контексті міжлюдських відносин; вона звернена в майбутнє, у її житті є мета, цінності та сенс.

Гуманістичне розуміння особистості пронизує сьогодні різні сфери життя людей. Дослідження напрацювань психологів гуманістичного напрямку може відкрити нові можливості як перед іншими, окрім психології, галузями науки, так і перед практикою. Цінним є звернення митців до таких напрацювань. У той час вивчення досвіду практиків, творчості представників різних видів мистецтва може збагатити гуманістичну психологію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. О. Принцип раціогуманізму та його значення для психології / Г. О. Е.-Балл // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України; [за ред. акад. С. Д. Максименка]. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 25. – С. 81–97.
2. Бахтин М. М. Естетика словесного творчства / М. М. Бахтин. – М. : Педагогика, 1972. – 321 с.
3. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / І. Д. Бех // Виховання і культура. – 2009. – № 12 (17,18). – С. 5–7.
4. Божович Л. И. Личность и ее развитие в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
5. Б'юдженал Дж. Третя сила у психології // Гуманістична психологія : антологія : у 3 т. / [за ред. Р. Трача, Г. Балла]. – К. : Пульсар, 2001. – С. 80–90. – Т. 1 : Гуманістичні підходи в західній психології ХХ століття.
6. Гёте И. В. Фауст : собр. соч. [перевод Н. А. Холодковского] / И. В. Гёте. – СПб : Азбука-классика, 2009. – С. 71–72.
7. Д і Ш. Гуманістичні орієнтири в методології психологічної науки : монографія / [за ред. Г. О. Балла ; автори : Балл Г. О., Медінцев В. О, Нікулєнко О. О., Російчук Т. А.]. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 98 с.
8. Зеньковский В. В. Об образе Божьем в человеке / В. В. Зеньковский // Вопросы философии. – 2003. – № 12. – С. 147–161.
9. Ирвин Д. Ялом. Экзистенциальная психотерапия / Ирвин Д. Ялом. – М., 1999.
10. Леонтьев Д. А. Очерки психологии личности / Д. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 64 с.
11. Лосский Н. О. Ценность и бытие: Бог и Царство Божие как основа ценностей, / Н. О. Л. – Харьков : Фолио ; М. : ООО "Фирма "Издательство АСТ", 2000.
12. Мамонтов В. Таємниця упокоєння / Архієпископ Віктор (Мамонтов) // Наша віра. – 2004. – № 2–3.
13. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М. : Смысл, 1999. – 425 с.
14. Маслоу А. По направлению к психологии бытия / [пер. с англ. Е. Рачковой]. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 272 с. – (Серия "Психологическая коллекция").
15. Медична психологія : підруч. / [за ред. академіка С. Д. Максименко ; автори : С. Д. Максименко, І. А. Коваль, К. С. Максименко, М. В. Папуча]. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 520 с.
16. Олпорт Г. Становление личности.: избран. труды ; [перевод Л. Трубицкой и Д. Леонтьева ; под общ. ред. Д. Леонтьева]. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.
17. Равен Дж. Компетентність у сучасному суспільстві: прояв, розвиток і реалізація / Дж. Равен. – К., 1984. – 284 с.
18. Роджерс К. Клієнт-центрована психотерапія З. К. Р. / [пер. з англ. Т. Рожкової, Ю. Овчиннікової, Г. Пімочкіної]. – М. : Квітень Прес, Вид-во ЕКСМО-Прес, 2002. – 512 с. (Серія "Психологічна колекція").
19. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 9. – С. 849.
20. Слюсарев Ю. В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности : автореф. дисс. на соиск. наук ст. канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Ю. В. Слюсарев ; Санкт-Петербург. гос. ун-т. – СПб, 1992. – 16 с.
21. Є-Татенко В. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В. Т. // Соціальна психологія. – 2006. – № 1 (15). – С. 3–13.
22. Ч-Франкл В. Человек в поисках смысла : сб. / В. Ф. ; [пер. с англ. и нем. ; общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева]. – М. : Прогресс, 1990.
23. Закон України про освіту : документ 1060-12, редакція від 01. 01. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>
24. Чурсанов С. А. Богословское понимание личности в структуре методологической парадигмы православной психологии и педагогики : [выступление на факультете психологии православного университета ап. Иоанна] [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.xpa-spb.ru/libr/Chursanov/bogoslovskoe.html>

Стаття надійшла 5.10.2015 р.